

Il·lustració de Mar Hernández (Malota).

LA SINGULARITAT DE LA CRÍTICA DE LITERATURA INFANTIL I JUVENIL

Consideracions sobre un ofici militant

Cristina Correro

doctora en educació, crítica literària i professora universitària de literatura infantil a Catalunya i a França

En un moment en què la producció LIJ no para de créixer, dedicar el tema principal del dossier de la revista *Faristol* a la crítica de la literatura infantil i juvenil, aturar-se a analitzar-la i a caracteritzar-la, és un repte agosarat i necessari. En aquest article es presenten algunes de les especificitats, de les característiques i dels instruments d'anàlisi i avaluació de la crítica en l'àmbit de la LIJ.

La crítica literària es pot definir com una avaluació i un judici sobre els atributs d'una obra. A diferència de la crítica genèrica, la de la LIJ té unes particularitats, uns espais i uns instruments d'anàlisi propis que progressivament es van consolidant.

En comparació amb altres països, aquests espais de diàleg són ben escassos, més enllà de les jornades de crítics organitzades anualment per aquesta re-

vista, i dels seminaris de crítica literària impulsats per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC) des de l'any 2022. Per què aquesta absència d'espais formatius, d'esdeveniments i de punts de trobada? És potser per manca de tradició? Per desinterès?

Les conclusions dels seminaris ofereixen algunes respostes i, al mateix temps, permeten fer algunes reflexions.

- La impossibilitat de viure de l'escriptura de la crítica literària fa que sigui un ofici militant i poc reconegut (Callís, 2022).
- La crítica és un dels quatre pilars de la institució literària, com també ho són la creació, l'edició i el públic (Real, 2023).

...

- El discurs de la crítica contemporània es difon a través de la premsa escrita, d'estudis i de premis literaris (Isern, 2022).
- La crítica té tres funcions: ajudar a orientar els lectors, incidir positivament en la qualitat de l'obra dels creadors i regular la dinàmica del mercat (Real, 2023).

Aquestes raons són aplicables en l'àmbit de la LIJ? Sí, però amb matisos. En primer lloc, certament la precarietat de l'ofici és una remarca compartida per tota la crítica (adulta i LIJ), i pot debilitar la predisposició a participar en actes i altres trobades altruistes. En segon lloc, no és tan obvi considerar la crítica un pilar de la institució literària, tenint en compte els orígens recents de la LIJ a casa nostra; seria més una bastida. En tercer lloc, pel que fa a l'expansió del discurs, els canals de la crítica LIJ estan vinculats al context escolar, més que no pas als mitjans de comunicació, a la publicitat i a la promoció de llibres com ocorre en la crítica adulta. De fet, la crítica LIJ, més enllà d'incloure i il·lustrar la posició d'aquells que la fomenten, s'inicia amb una comunicació asimètrica. En aquest acte comunicatiu descompensat, el destinatari no és el lector final, sinó el mediador adult que en defineix els límits i la possible prescripció. Per tant, les funcions de la crítica citades, en el cas de la LIJ, es podrien ampliar a:

- Ajudar els mediadors (mestres, bibliotecaris i altres dinamitzadors de lectura) a escollir les novetats editorials per a infants i joves a través de seleccions de llibres, crítiques o ressenyes.
- Difondre criteris de valoració de les obres amb una voluntat formativa.
- Determinar els objectius de lectura (lectura per plaer, lectura curricular/escolar...).
- Adequar la selecció al lector.

El perfil del crític LIJ

Un crític és una persona que elabora crítiques literàries de manera regular, tot expressant la seva opinió i valoració raonada. És diferent el perfil de crític especialitzat en LIJ? Sí. Idealment aquest militant cultural, altament altruista i pluriocupat, ha de ser una persona que sàpiga de LIJ, de llibres, d'història de la literatura, d'història de l'art, d'educació i un xic de sociologia, de psicologia evolutiva; que domini el discurs i la retòrica estilística; que conegui l'ecosistema editorial; que sigui capaç d'elaborar lligams inter-

textuals, i que estigui compromès amb la llengua i la literatura del país on viu.

I a Catalunya, on els podem trobar? La crítica que desenvolupen aquests professionals es fa des de diferents àmbits, amb més o menys intensitat i autonomia:

- Crítica LIJ difosa a través d'institucions públiques o privades. Entrarien aquí les crítiques setmanals d'aquesta revista, impulsada des de l'Ibbycat, amb una extensió suficient per valorar i argumentar tot allò que es publica en català; les seleccions i ressenyes trimestrals d'*El Garbell* i *La Granera* de l'Associació de Mestres Rosa Sensat; les guies regulars elaborades per bibliotecàries compromeses com les del Grup CLER de la Diputació de Girona, o les seleccions recents del grup Bibbotó a Barcelona.
- Crítica LIJ divulgativa difosa a través de breus ressenyes publicades als mitjans de comunicació, com diaris (*Ara*, *La Vanguardia*) i revistes (*Cavall Fort*, *El Tatano* o *Serra d'Or*). Val a dir que aquests espais i especialistes són cada vegada menys nombrosos.
- Crítica LIJ independent que utilitza nous suports electrònics com els blocs (*Llibres al replà*), els pòdcasts (*Tàndem*) o altres espais dins les xarxes socials per recomanar i recollir les tendències més innovadores de l'edició contemporània a través d'articles, ressenyes, crítiques, monogràfics, *reels* o entrevistes.
- Crítica literària universitària desenvolupada des de departaments de biblioteconomia, de didàctica de l'educació visual i plàstica, de didàctica de la llengua i de la literatura i que han permès, més enllà de l'ensenyament de la LIJ, produir uns sabers; és a dir, identificar i validar, gràcies a tesis i a investigacions específiques sobre el corpus, eines i instruments d'anàlisi per caracteritzar la LIJ actual.
- No podem concloure aquest apartat sense fer esment d'una crítica poc visible, que és la que valora les obres en els premis literaris. És una crítica silenciosa i formada, sovint, pels mateixos membres, cosa que podria fer pensar en la manca de diversitat, de relleu i de pluralitat en els jurats i —potser també— en les polítiques culturals actuals.

El que és inqüestionable és que aquesta diversitat d'actors, des de diferents indrets, forma un planter de crítics especialitzats que seleccionen, valoren i d'al-

guna manera legitimen les novetats editorials, ja sigui amb una mirada educativa, acadèmica o de foment de la lectura.

Noves eines i instruments d'anàlisi

Com s'ha esmentat en els apartats anteriors, els avenços en l'estudi de la LIJ en l'àmbit universitari català han definit i resolt problemes terminològics, han caracteritzat les tipologies de llibres més esteses al segle XXI, i han

desenvolupat noves eines d'anàlisi especialment pel que fa al nou rol de la imatge. Aquest bon desenvolupament ha permès millorar el coneixement del corpus i, possiblement, han facilitat l'escriptura de crítiques literàries que van més enllà de la síntesi de l'argument i del «m'agrada» o «no m'agrada». A continuació es presenten, de manera sintètica, algunes de les eines aplicables a l'hora de valorar llibres. No obstant això, l'ordre expositiu i els continguts depenen de cada obra, així com de l'estil del crític que estigui avaluant-la.

Fitxa tècnica de l'obra	És l'equivalent a la identitat del llibre. Per criteris ètics caldria citar a tothom que ha participat en la creació de l'obra. Això inclou els traductors, els adaptadors, els editors i directores d'art...
Síntesi i primeres impressions	Tradicionalment, les primeres línies de les crítiques descriuen la trama, situen el lector i insinuen el to (tot i que no sempre és així). Poden incloure detalls sobre qui, com i de quina manera s'ha creat el llibre (autoria, edició, enquadernació, format, criteris d'ecoedició, elements que faciliten la llegibilitat...). També poden comentar, si escau, el títol, els paratextos (especialment si aporten coherència al discurs). Determinar la tipologia del llibre (àlbum, imatgiari, novel·la gràfica, còmic...) pot permetre enriquir la tria si s'està elaborant un pla lector de centre o una programació escolar.
El text	Exigir un rigor lingüístic dins les obres és indispensable. I en el cas de les traduccions cal revisar, sempre que es pugui, que siguin rigoroses i mantinguin el ritme del text original. Altres aspectes a valorar poden ser: la coherència i l'estil del relat (humorístic, poètic, didàctic...), la complexitat o la senzillesa del lèxic i de la sintaxi i/o la ràtio de descripció i diàlegs d'acord amb el lector implícit. Especialment en els llibres per a les primeres edats, és important considerar si el text promou la lectura en veu alta i la seva musicalitat.
Les il·lustracions	La narrativitat de la LIJ actual és textual i visual (especialment en els àlbums, els còmics i els llibres de no-ficció). Per aquest motiu és important que els crítics coneguin aquesta nova gramàtica, i descriguin i analitzin elements com: la tècnica utilitzada (llapis, aquarel·la, guaix, collage...), la ubicació, l'estil, la tonalitat, el punt de vista del narrador visual, la composició de les imatges i les pàgines, l'equilibri, i l'adequació plàstica amb la proposta general.
La representació literària	Un bon crític és aquell capaç de determinar els elements constitutius de la ficció i valorar si tots es tracten amb cura, tot defugint qualsevol tòpic o estereotip. Altres components analitzables dins la representació literària poden ser: • Els personatges: naturalesa, caracterització i evolució. • El punt de vista i el grau d'identificació que permet al lector. • L'argument. És lògic? Reserva sorpreses? Conté una tensió particular? • Els escenaris: naturalesa, representació. • El temps del relat: passat, present, futur. • L'estructura narrativa: tipus i articulació. • L'atmosfera: tranquil·la, angoixant, conflictiva, humorística... • El desenllaç: obert, tancat, circular, altres.

...

Relació entre text, imatges i suport	En tota crítica de LIJ és aconsellable revisar el tipus de relació que s'estableix entre text, imatges i suport, així com la impressió global que desperta. Aquesta relació pot ser de complementarietat, redundant, contradictòria, incoherent o pur embelliment. També es poden valorar elements com el diàleg, la composició i la distribució de text i imatges dins la doble pàgina, especialment important en el cas de tipologies multimodals com els àlbums, els còmics o les apps.
Valoracions finals	Abans de concloure la crítica caldria haver identificat el destinatari, així com els diferents nivells de lectura segons l'edat. Associar un llibre a una edat és delicat, però alhora és un exercici necessari quan aquesta recomanació es fa en l'àmbit escolar. Especialment en obres postmodernes, es pot determinar el rol que s'espera del lector. Per respondre a això, les preguntes següents poden ser útils: És participatiu? On rau l'interès del llibre? Respon a un projecte o a un objectiu concret (educatiu, ètic, reflexiu, lúdic, terapèutic, moral...)? Aquest objectiu és explícit o implícit? Aporta alguna innovació? De quin tipus? On se situa dins la història de la LIJ? Segueix alguna tradició? Es pot vincular amb altres obres del mateix autor o de la mateixa tipologia? Convida al diàleg? Entre qui? Finalment, la coda hauria d'oferir al lector de la crítica una valoració estètica i literària, sempre honesta i convincent.
Altres especificitats	La diversificació de la producció implica una evolució constant dels criteris d'avaluació. Això comporta l'atenció permanent del crític cap a les noves tendències i els nous formats i que sigui capaç d'evidenciar com s'articula tot això. No tots els llibres poden ser analitzats de la mateixa manera. Més enllà dels criteris exposats anteriorment, aquí es mostren altres especificitats. • La valoració dels llibres informatius i de no-ficció podria incloure aspectes com la precisió i l'actualització de les dades, les fonts bibliogràfiques, l'adequació de les imatges al tema proposat i al lector implícit. És recomanable revisar si la proposta suposa coneixements previs, i si promou la llegibilitat i la facilitat de consulta amb la inclusió d'índexs, lèxics o el recull d'altres obres i referències per anar més enllà. • La valoració de llibres <i>pop-up</i> podria incorporar criteris com el grau de participació del lector, l'adequació de la proposta segons l'edat, l'originalitat, la idoneïtat de les realitzacions i el seu vincle amb el tema, així com criteris de proximitat que fomentin una edició ecosostenible. • La valoració de gèneres narratius com les novel·les podria incloure elements més específics com l'estil, l'estructura, la fragmentació narrativa, i els elements de distanciament del discurs.

Com a conclusió, es pot afirmar que la crítica de la LIJ al nostre territori es va professionalitzant i disposa cada vegada de més professionals, mitjans i eines suficients per valorar les obres. L'allau de novetats

evidencia la necessitat d'aquesta tasca ingent. Com a cultura, com a país no podem cedir; cal continuar escrivint i vetllar per mantenir el pensament crític i la qualitat de la LIJ. ●

Bibliografia

- CALLÍS, M. (2022). Poeta i professor, on és el dilema? *Quaderns Divulgatius*, 69, «I Seminari de la Crítica Literària. Què és literatura catalana», 43-54.
- COLOMER, T. (2002). Una crítica para un nuevo siglo. *Cuadernos de Literatura Infantil y Juvenil*, 145, 7-17.

- EAGLETON, T. (2005). *The Function of Criticism*. Verso.
- ISERN, J. J. (2022). Crítica literària i els mitjans: una mica de perspectiva. *Quaderns Divulgatius*, 69, «I Seminari de la Crítica Literària. Què és literatura catalana», 71-84.
- REAL, N. (2023). *Una aproximació als llibres de crítica literària. II Seminari de Crítica Literària* [vídeo]. YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=URj802M48Ik>.